

УДК 343.122

Світлана Сорока

Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
доцент кафедри кримінального права і процесу,
канд. юрид. наук

Володимир Канцір

Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
професор кафедри кримінального права і процесу,
д-р юрид. наук

Анатолій Крижановський

Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права,
психології та інноваційної освіти,
доцент кафедри кримінального права і процесу,
канд. юрид. наук

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДТРИМУВАТИ ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ

<http://doi.org/10.23939/Law2020.28.266>

© Сорока С., Канцір В., Крижановський А., 2020

Розглядаються питання учасників кримінального провадження, уповноважених підтримувати обвинувачення в суді. КПК України до сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення віднесено слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора, а також потерпілого, його представника та законного представника у випадках, установлених КПК України. Всі учасники кримінального провадження з боку обвинувачення формують і підтримують обвинувачення під час досудового розслідування, яке завершується складанням обвинувального акта, в якому прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення. Прокурор це учасник кримінально-процесуальної діяльності до якого законом «Про прокуратуру» і КПК України ставляться певні вимоги, він наділений певними повноваженнями і одним із основних є підтримання обвинувачення в суді.

Крім того підтримувати обвинувачення в суді має право і потерпілий. Потерпілий набуває цього права відповідно у разі коли прокурор дійшов до переконання, що обвинувачення потрібно змінити. Якщо в обвинувальному акті зі зміненням обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про

зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі, а також у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Потерпілою у кримінальному провадженні визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди і ним може бути будь-яка особа, а отже, в більшості випадків він не є фахівцем права. Тому КПК України також передбачено, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Отже, з боку обвинувачення до сторони кримінального провадження законодавець відніс слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора, а також потерпілого, його представника та законного представника у випадках, установлених КПК України, які формують і підтримують обвинувачення під час досудового розслідування, проте підтримувати обвинувачення в суді мають право тільки прокурор, потерпілий, представник потерпілого у визначених законом випадках.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, прокурор, потерпілий, представник потерпілого, підтримання обвинувачення в суді.

Постановка проблеми. КПК України визначає одним із першочергових завдань кримінального провадження захист особи, охорона її прав, свобод та законних інтересів. Враховуючи, що кожний учасник кримінального провадження наділений певними правами і обов'язками, то виникає необхідність у чіткому розмежуванні учасників, уповноважених на підтримання обвинувачення в суді, а також їх повноважень. Вищевказане має важливе як теоретичне так і практичне значення, оскільки закон встановлює вимоги до кримінальної процесуальної діяльності кожного учасника кримінального провадження. Отже, для кожного учасника кримінального провадження уповноважених на підтримання обвинувачення в суді характерні специфічні риси, які дають змогу їх відмежовувати один від одного, а прийняття КПК України 2012 р. та внесені до нього і інших нормативно-правових актів зміни потребують нового наукового погляду щодо процесуальної компетенції та процесуального статусу учасників сторони обвинувачення.

Аналіз дослідження проблеми. Науково-теоретичну базу дослідження становлять праці іноземних та вітчизняних науковців, зокрема: С. А. Альперта, С. Є. Абламського, В. П. Бож'єва, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, В. Т. Нора, Т. В. Омельченка, М. С. Строговича, Л. Д. Удаловой, О. Г. Яновської та низки інших дослідників.

Метою статті є розроблення класифікації учасників кримінального провадження, уповноважених підтримувати обвинувачення в суді.

Виклад основного матеріалу. В КПК України 2012 року новелою є те, що законодавець прийняв норму (ст.3 КПК України) де закріплено визначення основних термінів Кодексу і, Отже, закріплено такі правові дефініції, як «сторони кримінального провадження», «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження». Така класифікація учасників кримінально-процесуальної діяльності є дуже доречною, оскільки дає можливість класифікувати учасників, а отже, визначитися з віднесенням того чи іншого учасника до відповідної сторони або учасника кримінального провадження. Питання класифікації учасників (суб'єктів) кримінального процесу завжди привертало увагу як радянських, так і науковців незалежної України. Як слушно зазначив С. А. Альперт, від правильного їх вирішення безпосередньо залежить успішна реалізація завдань

кримінального судочинства. Тому не можна не враховувати характер і значення діяльності того чи іншого учасника кримінально-процесуальної діяльності [1, с. 2]. В контексті нашого дослідження нас буде цікавити кримінально-процесуальний статус осіб, що пов'язаний з обвинуваченням, його підтриманням у суді. Так, в п. 19) ст. 3 КПК України до сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення віднесено слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора, а також потерпілого, його представника та законного представника у випадках, установлених КПК України. Отже, якщо подивитися на учасників кримінального провадження з позиції обвинувачення, то вони всі формують і підтримують обвинувачення під час досудового розслідування, яке завершується складанням обвинувального акта, в якому прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 4 ст. 110 КПК України).

Якщо вдатися в історичний аспект підтримання обвинувачення щодо особи, то з початку свого зародження це покладалось на потерпілого, а з подальшим розвитком даної інституції поступово було передано в руки публічної влади. Сьогодні підтримання державного обвинувачення в суді є функцією прокуратури, це закріплено в п. 1, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»), а відповідно до п. 15) ст. 36 КПК України прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому КПК України [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону України «Про прокуратуру прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі. В ч. 1 ст. 15 Закону України «Про прокуратуру» прокурором органу прокуратури є: 1) Генеральний прокурор; 2) перший заступник Генерального прокурора; 3) заступник Генерального прокурора; 4) заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; 5) керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора; 6) заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора (зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора); 7) прокурор Офісу Генерального прокурора (зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора); 8) керівник обласної прокуратури; 9) перший заступник керівника обласної прокуратури; 10) заступник керівника обласної прокуратури; 11) керівник підрозділу обласної прокуратури; 12) заступник керівника підрозділу обласної прокуратури; 13) прокурор обласної прокуратури; 14) керівник окружної прокуратури; 15) перший заступник керівника окружної прокуратури; 16) заступник керівника окружної прокуратури; 17) керівник підрозділу окружної прокуратури; 18) заступник керівника підрозділу окружної прокуратури; 19) прокурор окружної прокуратури. Крім цього законом України «Про прокуратуру» визначені вимоги до кандидатів на посаду прокурора. Так, відповідно до ч. 1 ст. 27 прокурором окружної прокуратури може бути призначений громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше двох років та володіє державною мовою, до прокурорів вищого рівня ставляться більші вимоги. У ч. 2 ст. 16 цього закону зазначено, що здійснюючи функції прокуратури, прокурор є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання і керується у своїй діяльності лише Конституцією та законами України, а відповідно до ч. 2 ст. 19 цього закону прокурор зобов'язаний вдосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію [3]. У ч. 1, 2 ст. 37 КПК України зазначено, що прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування. Прокурор здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні з його

початку до завершення. Здійснення повноважень прокурора в цьому самому кримінальному провадженні іншим прокурором можливе лише у випадках, передбачених КПК України [2]. Отже, прокурор це учасник кримінально-процесуальної діяльності з високою професійною кваліфікацією, до якого законом ставляться певні вимоги, він наділений певними повноваженнями і одним із основних є підтримання обвинувачення в суді. Крім того підтримувати обвинувачення в суді має право і потерпілий. Потерпілий набуває цього права відповідно у разі коли прокурор дійшов до переконання, що обвинувачення потрібно змінити (ст. 338 КПК України). Якщо в обвинувальному акті зі зміненним обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі (ч. 3 ст. 338 КПК України), а також у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді (ч. 2 ст. 340 КПК України). Якщо потерпілий погодився підтримувати обвинувачення в суді, то йому надається час, необхідний для підготовки до судового розгляду, він користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду, а кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення (ст. 340 КПК України) [2]. Проте, варто зазначити, що відповідно до ст. 55 КПК України потерпілою у кримінальному провадженні визнається фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [2]. Отже, якщо ми говоримо про потерпілого як фізичну особу, то ним може бути будь-яка фізична особа: це і неповнолітній і особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною і будь яка інша особа, отже не враховується ні вік, ні освіта, ні громадянство і т. ін. Відповідно до ч. 1 ст. 59 КПК України зазначено, що якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник, а відповідно до ч. 1 ст. 58 КПК України потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником, а захисник – це адвокат [2]. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [4]. Отже, у разі, коли потерпілий погодився підтримувати обвинувачення, то в більшості випадків його інтереси мав би представляти адвокат, оскільки не кожний потерпілий є фахівець права. Варто зазначити, що науковці неодноразово зазначали, що за вчинення кримінального правопорушення увага приділяється переважно захисту прав і свобод обвинуваченого, а не потерпілого. Як зазначає В. Т. Нор, потерпілий (жертва злочину) є важливим учасником кримінального провадження, а залишається на другому плані як законодавчої, так і правозастосовної практики. На законодавчому рівні це виявляється в диспропорції обсягу процесуальних прав потерпілого та обвинуваченого, в недотриманні засади рівності всіх громадян (а також учасників кримінального провадження) перед законом і судом, а також засади змагальності [5]. О. Г. Яновська, наголошує, що у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді постає проблема щодо нерівності прав сторін. Це надзвичайно яскраво проявляється в нерівноправності потерпілого та обвинуваченого відносно

права на отримання кваліфікованої правової допомоги. Тоді потерпілий взагалі залишається наодинці із стороною захисту, зазвичай посиленою кваліфікованим захисником. На відміну від обвинуваченого потерпілий не забезпечений нормативно кваліфікованою правовою допомогою, яка може бути надана адвокатом [6, с. 243]. З вищезазначеною позицією науковців доцільно погодитись, оскільки, на нашу думку, потерпілий є дійсно більш незахищеним саме у разі коли обвинувачення потрібно змінити (ст. 338 КПК України) або у разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення в суді і захист його прав у таких випадках стає більш актуальним, тому потерпілому обов'язково мають бути роз'яснені положення ст. 58 КПК України, а також надана допомога в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги, а також доцільно погодитись з думкою В. Т. Нора, який зазначає, що оплату послуг адвоката (представника потерпілого) доцільно покласти на засудженого або на особу, стосовно якої кримінальне провадження закрито за nereабілітуючими підставами, а у випадку малозабезпеченості останніх – на державу. Реалізація цієї пропозиції у законодавстві дасть більшій можливості потерпілому – жертві злочину – захистити свої права, порушені злочином [1]

Отже, з боку обвинувачення до сторони кримінального провадження законодавець відніс слідчого, дізнавача, керівника органу досудового розслідування, керівника органу дізнання, прокурора, а також потерпілого, його представника та законного представника у випадках, установлених КПК України, які формують і підтримують обвинувачення під час досудового розслідування, проте підтримувати обвинувачення в суді мають право тільки прокурор, потерпілий, представник потерпілого у визначених законом випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альперт С. А. (1997) Субъекты уголовного процесса. Харьков. 60 с. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.
3. «Про прокуратуру» закон України від 14 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/print>.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закон України від 5 липня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/print/>
5. Нор В. Т. (2001) Удосконалення процесуального статусу потерпілого від злочину та системи гарантій захисту його прав і законних інтересів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://radnuk.info/component/content/article/24955>.
6. Яновська О. Г. (2013) Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Часопис Київського університету права. – № 1. С. 242–245.

REFERENCES

1. Al'pert S. A. (1997) Sub'ekty uholovnoho protsessa. Khar'kov. 60 s. 2. Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.
3. «Pro prokuraturu» zakon Ukrayiny vid 14 zhovtnya 2014 roku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/print>.
4. Pro advokaturu ta advokat-s'ku diyal'nist'» zakon Ukrayiny vid 5 lypnya 2012 roku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/print/>
5. Nor V. T. (2001) Udoskonalennya protsesual'noho statusu poterpiloho vid zlochynu ta systemy harantiy zakhystu yoho prav i zakonnykh interesiv [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://radnuk.info/component/content/article/24955>.
6. Yanovs'ka O. H. (2013) Osoblyvosti kryminal'nykh provadzen' u formi pryvatnoho obvynuvachennya za novym Kryminal'nym protsesual'nym kodeksom Ukrayiny. Chasopys Kyuivs'koho universytetu prava. – No. 1. S. 242–245.

Дата надходження: 30.08.2020 р.

Svitlana Soroka

Institute of Jurisprudence and Psychology
of the Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Process
Cand. of Law, Ass prof.

Volodymyr Kantsir

Professor of the Department of Criminal Law and Procedure
Educational – Scientific Institute of Law,
psychology and innovative education
Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Law, Professor

Anatoliy Kryzhanovskiy

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University,
Department of Criminal Law and Procedure,
Ph. D., Assoc. Prof.

THE ISSUE OF CLASSIFICATION OF PARTICIPANTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND AUTHORIZED TO SUPPORT AN INDICTMENT IN COURT

The issues of participants in criminal proceedings, authorized support of the prosecution in court are defined. CPC of Ukraine to the party of criminal proceedings – from the prosecution included the investigator, the interrogating officer, the head of the pre-trial investigation body, the head of the body of inquiry, the prosecutor, as well as the victim, his representative and a legal representative in cases established by CPC of Ukraine is analyzed. All participants in the criminal proceedings with the prosecution form and maintain the charges during the pre-trial investigation, which ends with indictment in which the prosecutor brings charges of committing a criminal offense. The prosecutor is a participant in criminal proceedings activities to which the law «On the Prosecutor's Office» and the CPC of Ukraine impose certain requirements, he is endowed with certain powers and one of the main is to support the prosecution in court.

In addition, the victim has the right to support the prosecution in court. The victim acquires this right in accordance with the case when the prosecutor has come to the conviction that the prosecution needs change. If the indictment with the amended charge raises the question of application of the law of Ukraine on criminal liability, which provides responsibility for less serious criminal offense, or reduction of the amount of the charge, the presiding judge is obliged to explain to the victim his right to maintain the charge of previously presented extend, as well as in case of the refusal of the prosecutor to maintain the state charges in court, the presiding judge explains to the victim his right to maintain the charge in court. An individual is recognized as a victim of criminal proceedings to whom with criminal offense moral, physical or property damage were caused, and it can be any person, in most cases he is not a specialist in law. Therefore, CPC of Ukraine also provides that the victim in criminal proceedings may be represented by a representative – a person, who has the right to be a defender in criminal proceedings. Thus from the prosecution party to criminal proceedings party, the legislator considered the investigator, the inquiry officer, the head of the pre-trial investigation, the head of the body of inquiry, prosecutor, as well as the victim, his representative and a legal representative in cases that established by CPC of Ukraine, which form and support accusations during the pre-trial investigation, however, only the prosecutor, the victim, the representative of the victim have the right to support in court as defined by law.

Key words: criminal proceedings, pre-trial investigation, prosecutor, victim, representative of the victim, maintaining the prosecution in court.